

APLIKACE § 3 ODS. 1 O.Z. V RÁMCI CIVILNÍHO SOUDNÍHO ŘÍZENÍ

§ 3 SUB.1 CIVIL CODE APPLICATION WITHIN THE SCOPE OF CIVIL TRIAL

INGRID KOVÁŘOVÁ KOCHOVÁ

Doktorand Katedry občanského práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity Brno

Odborný asistent Katedry občanského a pracovního práva Právnické fakulty Univerzity Palackého Olomouc

Soudce Okresního soudu v Olomouci

Abstrakt:

Příspěvek se věnuje postupu aplikace ust. § 3 odst. 1 o.z. v rámci civilního soudního řízení sporného, a to zejména s ohledem na zákonnou koncentraci řízení. Podává se stručný přehled toho, jak o aplikaci § 3 odst. 1 o.z. rozhoduje Nejvyšší soud ČR a Ústavní soud ČR, jaká je ustálená rozhodovací praxe. Příspěvek se pak dále zabývá tím, zda obecné soudy mohou zajistit ochranu před výkonem práv v rozporu s dobrými mravy i ve sporném řízení ovládaném nyní zásadou koncentrace řízení.

Klíčová slova:

Dobré mravy, zásada koncentrace řízení.

Abstract:

The article attend to the procedure of 3 sub. 1 Civil Code application within the scope of contentious civil trial with emphasis on the legal trial concentration. It reports an sententious summary of how the Highest (nejvyssi-to nevim) Court of the Czech republic and the Constitutionla

Court of Czech republic adjudicate the application of the § 3 sub. 1 Civil Code. How the established decision praxi looks like. The article handle also wheather district courts can ensure protection against excercise of rights in discordant good manners also in contentious civil trial which is nowadays possessed by principle of the trial concentration.

Key words:

Good manners, principle of the trial concentration

I. Úvod.

Tento příspěvek se zabývá některými procesními aspekty posuzování toho, zda výkon práva je nositelem práva realizován v souladu s dobrými mravy, či v rozporu s dobrými mravy, a zda je tedy namístě v řízení postupovat podle § 3 odst. 1 z.č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku v platném a účinném znění (dál jen „o.z.“) a odepřít nositeli práva výkon jeho práva, popřípadě vymáhání povinností po protistraně.

Podle § 3 odst. 1 o.z. výkon práv a povinností vyplývajících z občanskoprávních vztahů nesmí bez právního důvodu zasahovat do práv a oprávněných zájmů jiných a nesmí být v rozporu s dobrými mravy. Tato právní norma je právní normou s relativně neurčitou hypotézou. Je proto na orgánu aplikujícím právo, aby v každém konkrétním případě stanovil hypotézu právní normy a následně ji aplikoval na projednávaný spor.¹

V rozhodnutí sp. zn. 3 Cdon 69/96 ze dne 26.6.1997 Nejvyšší soud České republiky (dále jen „NS ČR“) uzavřel, že rozhodnutí o tom, zda jsou splněny podmínky pro použití ustanovení § 3 odst. 1 o. z. je nutno učinit (zejména v případě že se účastník řízení tohoto ustanovení výslovně dovolává) po pečlivé úvaze, v jejímž rámci musí být zváženy jak důvody pro než se použití citovaného ustanovení dožaduje ten, kdo má povinnost byt vyklidit (zde může jít kupříkladu o rodinné a sociální poměry vyklizovaného, délku doby, po niž vyklizovaný v bytě bydlí apod.), tak všechny rozhodné okolnosti na straně toho, kdo se vyklizení bytu domáhá. Oněmi rozhodnými okolnostmi jsou pak ty, které mohou ovlivnit odpověď na otázku, zda lze po žalobci spravedlivě požadovat, aby se ochrana jeho práva (práva na vyklizení žalovaného bez poskytnutí bytové náhrady) podmínila či odložila.² Odepření výkonu práva pro jeho rozpor s dobrými

---

¹ Srov NS ČR sp.zn. 21 Cdo 486/2002, případně 28 Cdo 4386/2008

² Srov NS ČR sp.zn. 3 Cdon 69/96

mravy je nutno posuzovat ve vztahu ke zcela jedinečným skutkovým okolnostem jednotlivých případů.³

Soud při rozhodování v každé konkrétní věci musí dostát své základní povinnosti vymezené v čl. 90 odst. 1 Ústavy. Je povinen poskytnout ochranu právům v rámci civilního soudního řízení. Otázka, kterou si klade tento příspěvek zní: Má k tomu dostatečný prostor v rámci civilního soudního řízení? Příspěvek se zaměřuje na tzv. řízení sporná, resp. neuvedená v ust. § 120 odst. 2 z.č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu v platném a účinném znění (dále jen „o.s.ř.“).

II. Obsah pojmu „dobré mravy“.

Pozitivní právo neobsahuje legální definici pojmu „dobré mravy“. Obsah tohoto pojmu tak hledá právní teorie i právní praxe. Obsah tohoto pojmu bývá odvozován z římského práva, tedy je chápán ve smyslu zachování pravidel slušnosti převzatých od předků, dobré mravy jsou odlišovány od morálky, neboť netvoří normativní systém, jde o měřítko etického hodnocení konkrétních situací odpovídajícím obecně uznávaným pravidlům slušnosti.⁴ Dobré mravy jsou rovněž vymezovány jako soubor pravidel chování, jež ukládá v určité době a určitém místě společenská morálka.⁵ Setkáváme se i s přístupem, který se nepokouší podat vyčerpávající definici tohoto pojmu, přímo nedefinuje obsah pojmu, poukazuje spíše na funkce dobrých mravů, upozorňuje na zásadní věc, totiž, že nelze ztotožňovat dobré mravy s morálkou, veřejným míněním, či převažujícím názorem společnosti jako takovým bez dalšího⁶, jsou řazeny mezi odnože ekvity jako pojmu vyššího řádu.⁷ Z uvedeného stručného nástinu přístupů k chápání pojmu „dobré mravy“ jsou patrné jejich odlišnosti.

Soudní praxe se pro potřeby interpretace a aplikace ust. § 3 odst. 1 o.z. zabývá sama obsahem tohoto pojmu i její přístup se mění v čase jak se podává z následujícího stručného přehledu. Plyne z něj také snaha poukázat na funkce dobrých mravů, dále pak na postup při aplikaci § 3 odst. 1 o.z. a tedy i procesní stránku řízení.

---

³ Srov NS ČR sp.zn. 33 Odo 333/2005

⁴ Knap., V: Teorie práva, Praha, C.H. Beck, 1995, str. 85

⁵ Fiala, J., Kindl, M. a kol.: Občanské právo hmotné, 2. vyd. Plzeň, A.Čeněk, str. 47

⁶ Hurdík, J.: Přehled zásad soukromého práva, Brno, Masarykova univerzita, 1998, str.79

⁷ Hurdík, J., Lavický, P.: Systém zásad soukromého práva, Brno, Masarykova univerzita, 2010, str. 122

Podle rozhodnutí Krajského soudu v Brně sp. zn. 15Co 137/1993 z 15.4.1993 „dobré mravy společnosti je nutno chápat jako souhrn určitých etických a kulturních norem společnosti, z nichž některé jsou trvalou a neměnnou součástí lidské společnosti, jiné spolu se společností podléhají vývoji.⁸ V polovině 90.let pak Ústavní soud ČR dospěl k závěru, a to v rozhodnutí sp.zn. II. ÚS 190/94 ze dne 20.12.1995, že „dispoziční právo vlastnické lze výjimečně omezovat zákonem, takové omezení musí respektovat zásadu, podle níž vlastnické právo všech vlastníků má stejný zákonný obsah a ochranu. Na základě ustanovení § 3 odst. 1 občanského zákoníku, podle něhož výkon práv nesmí být v rozporu s dobrými mravy, nelze aktem aplikace práva konstituovat dosud neexistující povinnosti vlastníka. Uvedený postup by vedl k porušení čl. 4 odst. 4 a čl. 11 odst. 4 Listiny základních práv a svobod.“

V již výše uvedeném rozhodnutí sp. zn. 3 Cdon 69/96 vymezil obsah pojmu dobré mravy NS ČR, a to tak, že „I. Dobrými mravy se rozumí souhrn společenských, kulturních a mravních norem, jež v historickém vývoji osvědčují jistou neměnnost, vystihují podstatné historické tendence, jsou sdíleny rozhodující částí společnosti a mají povahu norem základních. II. Použití ustanovení § 3 odst. 1 o. z. nelze vyloučit na základě úvahy, že takový výkon práva, který odpovídá zákonu, je vždy v souladu s dobrými mravy.“

Ústavní soud poté v rozhodnutí sp.zn. II.ÚS 249/97 ze dne 26.2.1998 dobré mravy vymezil jako „souhrn etických, obecně zachovávaných a uznávaných zásad, jejichž dodržování je mnohdy zajišťováno i právními normami tak, aby každé jednání bylo v souladu s obecnými morálními zásadami demokratické společnosti.“ a dodal, že „tento obecný horizont, který vývojem společnosti rozvíjí i svůj morální obsah v prostoru a čase, musí být posuzován z hlediska konkrétního případu také právě v daném čase, na daném místě a ve vzájemném jednání účastníků právního vztahu. Takovéto hodnocení přísluší výhradně obecným soudům, není ani v možnostech ústavního soudu vnikat do oněch subtilních vztahů jednotlivců, pokud jejich jednání nesignalizuje porušení základních práv a svobod.“

V rozhodnutí sp.zn. I. ÚS 528/99 ze dne 28.1.2001 Ústavní soud dospěl k závěru, že „nelze připustit, aby z mezí stanovených ústavním zákonem nebo mezinárodní smlouvou ve smyslu čl. 10 Ústavy vybočilo rozhodnutí, založené na zákonem povolené úvaze soudu. Tak je tomu např. při aplikaci ustanovení § 3 odst. 1 o.z. používajícího relativně neurčitý pojem "dobré mravy". Úvaha soudu založená na aplikaci ust. § 3 odst. 1 o.z. proto musí být v každém konkrétním případě podložena konkrétními zjištěními, z nichž plyne - a to i s přihlédnutím k situaci strany oprávněné (vlastníku) - že výkon práva je v rozporu s dobrými mravy.“

---

⁸ rozh. Krajského soudu v Brně sp. zn. 15Co 137/1993 z 15.4.1993

V rozhodnutí sp.zn. 30 Cdo 664/2002 ze dne 27.11.2003 NS ČR uvedl, že „Dobré mravy jsou měřítkem hodnocení konkrétních situací, odpovídajícím obecně uznávaným pravidlům slušnosti v souladu s obecnými morálními zásadami demokratické společnosti; mají převážně funkci interpretační. Ustanovení občanského zákoníku o dobrých mravech se nepoužije, jestliže přímá aplikace příslušného ustanovení zákona vede k těmto výsledkům.“

V rozhodnutí sp.zn. 25 Cdo 200/2008 ze dne 30.11.2010 NS ČR uzavřel, že „dobrými mravy se rozumí souhrn společenských, kulturních a mravních norem, jež v historickém vývoji osvědčují jistou neměnnost, které vystihující podstatné historické tendence jsou sdíleny rozhodující částí společnosti, a mají povahu norem základních“.

V rozhodnutí sp.zn. III. ÚS 649/05 ze dne 3.5.2006 Ústavní soud shrnul své dosavadní závěry a uvedl, že definici pojmu dobré mravy podal v již výše uvedeném rozhodnutí sp.zn. II. ÚS 249/97 a dodal, že „ustálená judikatura nejenom Nejvyššího soudu (srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Co 2495/98, 29 Cdo 969/99 a dále citované rozhodnutí sp. zn. 23 Cdo 2060/98) předpokládá, že soudy se budou v řízení požadavkem souladu s dobrými mravy zabývat jako společensky uznávaným komplexem mínění, které ve vzájemných vztazích mezi lidmi určuje, jaký má nebo může být obsah jejich jednání, aby bylo z hlediska obecných morálních zásad demokratické společnosti akceptovatelné. Soud tedy zjišťuje, zda se příslušné smluvní ujednání (resp. jeho výkon) přičí dobrým mravům v daném čase a na daném místě podle objektivního kritéria, nezávisle na vědomí a vůli toho, kdo právo nebo povinnost vykonává (nezávisle na zavinění) a v tomto ohledu provádí dokazování.“

Hodnocení rozporu výkonu práva s dobrými mravy je nutno uvažovat v jakémkoli řízení, v němž procesní strany uplatňují své nároky, tedy vykonávají svá práva, nejen nároky absolutní povahy, ale i nároky plynoucí ze závazkových právních vztahů. Soud má zvažovat, zda aplikovat ust. § 3 odst. 1 o.z., kupříkladu i při hodnocení důvodnosti uplatněné námitky promlčení⁹, při rozhodování o návrhu na odstranění stavby.¹⁰ V rozporu s dobrými mravy je šikana, tedy výkon práva, jehož jediným cílem je poškodit jiného.¹¹ Případná aplikace § 3 odst. 1 o.z. má své místo i v řízeních o obchodně právních závazkových vztazích.¹² Použití § 3 odst. 1 o.z. je možné zpravidla ve výjimečných případech výkonu práv a povinností, a to jako spravedlivé, spravedlivě vyrovnávací měřítko pro

---

⁹ Rozhodnutí NS ČR 28 Cdo 4092/2008

¹⁰ Rozhodnutí NS ČR 22 Cdo 432/2002

¹¹ Rozhodnutí NS ČR sp.zn. 22 Cdo 1567/2004

¹² Rozhodnutí NS ČR sp.zn. 29 Odo 756/2005

hodnocení konkrétních okolností individuálního případu, sledující odstranění případných tvrdostí zákona.¹³

Početně nejširší je však skupina rozhodnutí týkající se nájmu bytů a vyklizení bytů. Při analýze judikatury zjistíme, že převážná část rozhodnutí NS ČR pojednávajících o aplikaci ust. § 3 odst. 1 o.z. se týká rozhodování o bytové náhradě v případě vyklizení bytu osobou byt užívající dlouhodobě, dále pak při zkoumání naplněnosti tzv. sankčních výpovědních důvodů a dalšího chování účastníků právního vztahu nájmu bytu poté, co k porušení povinností nájemce došlo, což má nalézt svůj odraz v konečném rozhodnutí soudu. V rozhodnutí NS ČR sp. zn. 26 Cdo 1743/2007 ze dne 15.10.2008 dospěl k závěru, že „ Podle § 3 odst. 1 o.z. nelze zamítnout žalobu o vyklizení bytu, jestliže smlouva o jeho nájmu je absolutně neplatná. Je-li pronajímatel podle neplatné smlouvy vlastníkem nemovitosti, v níž je umístěn smlouvou dotčený byt, svědčí mu i právo na ochranu tohoto vlastnictví, neboť užívání jeho nemovitosti – bez právního důvodu – představuje zásah do vlastnického práva, který je neoprávněný. K ustanovení § 3 odst. 1 o. z. je možno při vyklizení bytu užívaného bez právního důvodu přihlídnout, avšak pouze při úvaze, zda právo vlastníka neomezit tím, že vyklizení bytu bude vázáno na delší lhůtu, případně na zajištění bytové náhrady. Při úvaze o tom, zda vyklizení místností sloužících vyklizované osobě k bydlení má být výjimečně podmíněno zajištěním bytové náhrady, nebo odloženo určením delší lhůty k vyklizení, přitom nelze pominout okolnost, že vyklizovaný, který zde dlouhodobě bydlel v přesvědčení, že mu svědčí platný titul bydlení, nedostatky tohoto titulu nezpůsobil.“

Aplikace ust. § 3 odst. 1 o.z. má mít místo pouze tam, kde předmětem řízení je poskytnutí ochrany již existujícím právům, tedy v řízeních, kde je vydáváno deklaratorní rozhodnutí, nikoli tam, kde v průběhu řízení je nově rozhodováno o uspořádání právních vztahů účastníků řízení a je tedy vydáváno konstitutivní rozhodnutí. NS ČR již v rozhodnutí sp.zn. 26 Cdo 2858/20002 ze dne 5.9.2002 dospěl k závěru, že „ Na vydávání konstitutivních rozhodnutí soudu ustanovení nelze aplikovat ustanovení § 3 odst. 1 o. z., neboť občanskoprávní vztah vzniká teprve právní mocí takového rozhodnutí; aplikace § 3 odst. 1 o. z. je možná jen na výkon jednotlivých práv a povinností vyplývajících až z tohoto nově vzniklého právního vztahu.“

Rozhodovací praxe je ustálena v tom, že důvod pro postup dle § 3 odst. 1 o.z. není dán v řízeních dle § 80 pís. c) o.s.ř. o určení vlastnického práva a tedy s odkazem na ust. § 3 odst. 1 o.z. takovou žalobu nelze zamítnout.¹⁴

---

¹³ Rozhodnutí NS ČR sp.zn. 28 Cdo 693/2006 24.7.2008

¹⁴ Rozhodnutí NS ČR 22 Cdo 1917/2004

obdobně pak není důvod pro postup podle § 3 odst. 1 o.z. při zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví.¹⁵ Poukazem na dobré mravy nelze zhojit vady imperfektních právních úkonů.¹⁶

Podle závěrů rozhodnutí NS ČR sp.zn. 28 Cdo 5344/2007 ze dne 21.1.2009 „ pojem dobrých mravů, jako souboru etických, obecně zachovaných a uznávaných zásad, musí být posuzován z hlediska konkrétního případu v daném čase, na daném místě a ve vzájemném ujednání účastníků právního vztahu. Takové hodnocení přísluší výhradně obecným soudům.“¹⁷

Vymezení obsahu pojmu „dobré mravy“ jak vyplývá z uvedeného přehledu se v jednotlivých případech liší. Těmto odlišnostem však tento příspěvek věnován není, proto se jimi podrobněji nezabývá. Pozornost je věnována právě procesním aspektům aplikace tohoto ustanovení pozitivního práva.

III. Aplikace § 3 odst. 1 o.z. v rámci zákonné koncentrace řízení.

Z uvedeného přehledu soudních rozhodnutí vyplývá, že je úkolem nalézacích soudů zabývat se z úřední povinnosti tím, zda v projednávaném sporu, při výkonu práva, je či není postupováno v rozporu s dobrými mravy. Přesněji, v každém civilním soudním řízení, jehož výsledkem je vydání deklaratorního soudního rozhodnutí, o nároku v rámci tohoto řízení uplatňovaném, je obecný soud povinen zabývat se aplikací ust. § 3 odst. 1 o.z. na projednávané vztahy účastníků řízení. Má však obecný soud dostatečný prostor této své povinnosti dostát ?

Občanské soudní řízení má sloužit k tomu, aby byla zajištěna spravedlivá ochrana práv a oprávněných zájmů účastníků řízení. Úkolem soudního řízení má být i výchova k zachovávání zákonů, k čestnému plnění povinností a k úctě k právům jiných osob. Alespoň tak je účel občanského soudního řízení vymezen v ust. § 1 o.s.ř. Úkolem soudu je dále dle § 2 část věty za středníkem o.s.ř. dbát na to, aby nedocházelo k porušování práv a právem chráněných zájmů účastníků řízení a aby práva nebyla zneužívána na úkor účastníků řízení.

---

¹⁵ Rozhodnutí NS ČR sp.zn. 22 Cdo 2335/2006

¹⁶ Rozhodnutí NS ČR sp.zn. 28 Cdo 2700/2007

¹⁷ NS se tak opět přihlásil ke svým závěrům publikovaným v rozhodnutí sp.zn. 2 Cdon 473/96 ze dne 29.5.1997

Účastníci občanskoprávních vztahů v rámci procesně právních vztahů se snaží dosáhnout ochrany svých práv a právem chráněných zájmů. V případě kontradiktorního vztahu účastníků řízení, jde o řízení sporné. Vymezení, resp. odlišení řízení sporného a řízení nesporného je možno provést právě odlišením charakteru řízení jako takového. Toto odlišení v rovině teoretické však nekoresponduje s pozitivní právní úpravou. Lišícím kriteriem je ust. § 120 odst. 2 o.s.ř., které taxativním výčtem vymezuje řízení, pro která platí, případně neplatí určitá zákonná ustanovení. Ust. § 120 odst. 2 o.s.ř. vyjmenovává i některá řízení sporná, např. řízení o přivolení k výpovědi z nájmu bytu. Proto nelze vymezit tuto hranici jako hranici mezi řízením sporným a nesporným. Oním hraničním určovatelem *de lege lata* je právě ust. 120 odst. 2 o.s.ř.

V řízeních v tomto ustanovení neuvedených realizují účastníci řízení svá práva a povinnosti tak, že jejich postavení je kontradiktorní. Řízení se řídí zásadou projednací, tedy výsledek jejich pře je závislý na míře jejich procesní aktivity. Podle procesní teorie se tato odpovědnost za výsledek sporu projevuje v průběhu sporu v tom, že účastníci řízení nesou dvě základní procesní povinnosti, povinnost tvrdit a povinnost důkazní. Rozložení těchto povinností v konkrétní při je závislé od řady dalších procesních okolností, zejména od charakteru žalobních tvrzení, charakteru důkazních prostředků, které účastník řízení v rámci řízení k prokázání svých tvrzení označuje, rovněž i od toho, jaký je jeho postoj ke sporu, zda pasivní, či aktivní, kdy formuluje svoji procesní obranu ve při v podobě vzájemného návrhu, či námitky započtení.

S účinností od 1.7.2009, tedy od účinnosti z.č. 7/2009 Sb., je však výrazným způsobem omezena doba, po kterou mohou uplatňovat účastníci řízení v rámci civilního soudního řízení svá tvrzení a důkazy v řízeních neuvedených v ust. § 120 odst. 2 o.s.ř. Tímto okamžikem je okamžik, kdy v řízení nastává zákonná koncentrace řízení dle § 118b odst. 1, 2 o.s.ř. Touto právní úpravou, byla výrazně posílena kontradiktornost civilního řízení sporného. Výsledek sporu činí závislým na procesní aktivitě stran sporu. Pasivita strany sporu mívá za následek ztrátu sporu, je nerozhodné, zda v postavení žalobce, či žalovaného. V případě alternativy druhé je takovýto závěr k diskusi.¹⁸ Povinnost tvrdit a povinnost důkazní jsou dvě různé procesní povinnosti, které účastník řízení v závislosti od průběhu sporu musí plnit, jejich plnění je vzájemně nezastupitelné, tj. plněním důkazní povinnosti nelze splnit povinnost tvrdit a opačně.

Může za tohoto stavu pozitivního práva nalézací soud dostát svým povinnostem dle § 1 o.s.ř., případně vymezené dále v ust. § 2 část věty za

---

¹⁸ Žalobce nese břemeno tvrzení a důkazní k existenci závazku, břemeno tvrzení ve vztahu k existenci dluhu, žalovaný pak břemeno důkazní k existenci dluhu. Sama neúčast u přípravného jednání (typická kontumační situace) bez dalšího má vést k vydání rozhodnutí dle § 153a o.s.ř.

středníkem o.s.ř. a dospět k vydání spravedlivého rozhodnutí zohledňujícího i kritéria ust. § 3 odst. 1 o.z. ? Odpověď na tuto otázku je vcelku jednoduchá, soud je povinen to učinit. Procesněprávní úprava *de lege lata* však tuto povinnost činí velmi obtížně realizovatelnou.

Závěr o tom, zda je určité právo realizováno v rozporu s dobrými mravy, a proto je nutno nositeli práva tuto realizaci podle § 3 odst. 1 o.z. odepřít, je věcí právního posouzení. Jde o aplikaci hmotného práva na zjištěný skutkový stav. Právní norma ust. § 3 odst. 1 o.z. je právní normou s relativně neurčitou hypotézou jak ji bylo uvedeno v úvodní části tohoto příspěvku. Je tedy na soudu, aby při řešení každé pře obsah této právní normy nejprve stanovil a následně pod ni subsumoval zjištěný skutkový stav. V ideální rovině by tedy soud měl vést nejprve dokazování k obsahu samotného pojmu dobré mravy.¹⁹ Následně pak je na soudu, aby zvážil pečlivě všechny okolnosti případu na stranách obou účastníků sporu, které mohou ovlivnit odpověď na otázku, zda právo je vykonáváno v rozporu s dobrými mravy, či nikoli.²⁰

V řízení ovládaném zásadou projednací by mělo být zásadně vyloučeno, aby to byl soud, kdo vnáší sám do řízení nové skutečnosti. Je pojmově vyloučeno, aby to byl soud, kdo bude ve věci činit skutková tvrzení. Povinnost tvrzení je povinností účastníka řízení dle § 101 odst. 1 pís. a) o.s.ř. Povinností soudu je pouze realizovat poučovací povinnost dle § 118a odst. 1 o.s.ř., případně podle § 118a odst. 2 o.s.ř., pokud absentují skutková tvrzení strany sporu zatížené břemenem tvrzení, a to vše v období před okamžikem, kdy nastává zákonná koncentrace řízení.

Při rozhodnutí ve věci však současně soud nemůže pominout skutečnosti, které v průběhu řízení vyšly najevo, tj. skutečnosti uvedené v ust. § 132 první část věty za středníkem o.s.ř. Opačný postup by byl kvalifikován jako porušení práva na spravedlivý proces garantovaného čl. 36 odst. 1 Listiny.²¹ V rozhodnutí NS ČR sp.zn. 26 Cdo 2909/2010 ze dne 19.1.2011 NS ČR dospěl dále k závěru, že skutečnosti rozhodné pro aplikaci ust. § 3 odst. 1 o.z. lze v řízení uplatňovat implicitně.²²

---

¹⁹ Tato úvaha není nikterak nová, jde o standardní způsob aplikace ust. § 879 ABGB uvádění např. V. Kubešem v jeho dodnes nedocenené práci *Smlouvy proti dobrým mravům* vydané nakladatelstvím Orbis v Praze v r. 1933.

²⁰ Rozhodnutí NS ČR sp.zn. 21 Cdo 633/2002 ze dne 12.8.2003

²¹ Rozhodnutí ÚS ČR sp.zn. I. ÚS 601/02 ze dne 27.1.2004

²² Předmětem řízení byla žaloba na vyklizení podaná po skončení nájemního poměru sjednaného na dobu určitou, nájemce dlužil nájemné, existence dluhu byla v řízení prokázána, nájemné nebylo placeno po převážnou dobu trvání nájemního poměru, dále nájemce tvrdil, že nájemné neplatil z důvodu nepříznivé ekonomické situace.

Je však i soud prvního stupně omezen ve vztahu v tom, zda přihlédne ke skutečnostem vyšším v řízení najevo poté, co nastala zákonná koncentrace řízení, nejde-li současně o situace zákonodárcem taxativně vyjmenované v ust. § 118b odst. 1 věta třetí o.s.ř.? Z pozitivní právní úpravy de lege lata nevyplývá jiná odpověď, než odpověď pozitivní. Tedy i soud je v tomto směru limitován okamžikem, kdy nastala zákonná koncentrace řízení.

Ve vztahu k provádění důkazů není omezení soudu takto zásadní. Jednak je povinností soudu realizovat poučovací povinnost dle § 118a odst. 3 o.s.ř. vůči účastníku řízení zatíženému důkazním břemenem, jednak je soud oprávněn (ve smyslu povinen) provést důkazy sám z vlastní iniciativy podle ust. § 120 odst. 3 o.s.ř. Časové omezení, které představuje zákonná koncentrace řízení dle § 118b odst. 1, 2 o.s.ř. de lege lata platí i pro soud.²³

Pro hodnocení toho, zda právo je vykonáváno v rozporu s dobrými mravy je tedy i soud prvního stupně v obou výše naznačených rovinách, tj. rovině tvrzení, resp. rovině skutkové, i rovině dokazování limitován zákonnou koncentrací řízení. Nesmí přihlédnout k těm skutečnostem a důkazům, které byly označeny, případně vplynuly najevo poté, co nastaly účinky zákonné koncentrace řízení a současně nespádají do zákonem stanovených výjimek taxativně vypočtených v ust. § 118b odst. 2 věta třetí o.s.ř. Tedy nejde-li o skutečnosti nebo důkazy, jimiž má být zpochybněna věrohodnost provedených důkazů, nejde-li o skutečnosti nebo důkazy, které nově nastaly po okamžiku koncentrace řízení, případně, které účastník řízení nemohl bez své viny uvést a konečně skutečnosti a důkazy uváděné po poučení soudu dle § 118a odst. 2 o.s.ř. Z uvedeného výčtu je patrné, že skutečnosti způsobilou prolomit limity koncentrace řízení mající původ ve sféře působení soudu jsou toliko skutečnosti nově vzniklé, nastalé poté co nastaly účinky koncentrace řízení.

Není totiž na soudu, aby sám, iniciativně, zpochybňoval věrohodnost provedených důkazních prostředků a v tomto směru inicioval dokazování. Byla by tak porušena zásada projednací. Soud samozřejmě provádí hodnocení důkazů podle § 132 o.s.ř. jde o myšlenkový postup, jehož výsledkem je závěr o tom, které skutečnosti jsou prokázány, které nikoli. Zda z provedeného dokazování lze dospět k závěru, že některé důkazní prostředky jsou nevěrohodné, a proto z nich skutková zjištění činit nebude. Ovšem provedení tohoto hodnocení a učinění konečného závěru o tom, které skutečnosti jsou prokázány a které nikoli může soud učinit až po skončení dokazování. Již v průběhu řízení, vedení sporu lze usuzovat např. na to, které důkazní prostředky jsou např. důkazními prostředky zjevně nezpůsobilými, případně, jejichž provedení je nadbytečné. Jde o hodnocení

---

²³ Za účinnosti předchozí právní úpravy k totožnému závěru dospěl i NS ČR v rozhodnutí sp. zn. 29 Odo 1538/2006 ze dne 27.3.2008

procesního charakteru důkazních prostředků, nikoli důkazů jako informace, kterou důkazní prostředky nesou.

Pro řízení odvolací v řízeních neuvedených v ust. § 120 odst. 2 o.s.ř. se uplatňuje v návaznosti na realizaci poučení soudu dle § 119a odst. 1 o.s.ř. zásada neúplné apelace. V odvolacím řízení lze tak uplatňovat *de lege lata* nové skutečnosti a důkazy za podmínek uvedených v ust. § 205a odst. 1 o.s.ř. Novelizací realizovanou z.č. 7/2009 Sb. nebyla ustanovení upravující odvolací řízení dotčena. Je však na místě se ptát, zda za situace, kdy nastala zákonná koncentrace řízení dle § 118b odst. 1, 2 o.s.ř. mohou být kdykoli poté, tedy i v rámci řízení odvolacího uplatňovány nové skutečnosti a důkazy. Odpověď na tuto otázku se podává z jazykového výkladu těchto ustanovení, tedy lze uvádět nové skutečnosti a důkazy dle § 205a odst. 1 pís. a), b), c) a f) o.s.ř.

V vztahu ke skutečnostem a důkazům dle § 205a odst. 1 pís. d) o.s.ř. umožňujícího uvádět nové skutečnosti a důkazy při absenci poučení dle § 118a odst. 1, 3 o.s.ř. a § 205a odst. 1 pís. e) o.s.ř. při absenci poučení dle § 119a odst. 1 o.s.ř. odpověď jednoznačná není. Ust. § 118b odst. 1, 2 o.s.ř. totiž striktně vymezuje okamžik, kdy koncentrace řízení nastává.

Pokud bychom dospěli k závěru, že to možné není, pak pochybení ze strany soudu spočívající v absenci poučení dle § 118a odst. 1, 3 o.s.ř. by mohl mít za následek ztrátu sporu. Takový postup by však byl zcela nepochybně zásahem do práva na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny. Byla by porušena premisa ukládající soudu, aby rozhodnutí soudu bylo předvídatelné. Soudní praxe totiž dovodila, že poučovací povinnost soudu je objektivní povahy, účastník řízení musí být poučen.²⁴

Absence poučení dle § 119a odst. 1 o.s.ř. vede dle § 205a odst. 1 pís. e) o.s.ř. k možnosti uplatňovat v odvolacím řízení nové skutečnosti a důkazy, tedy k systému úplné apelace i v řízeních neuvedených v ust. § 120 odst. 2 o.s.ř. Při současné aplikaci ust. § 118b odst. 1, 2 o.s.ř. by došlo k vyloučení tohoto následku v rámci odvolacího řízení.

Na druhé straně můžeme dospět k závěru, že pro odvolací řízení je ust. § 118b odst. 1,2 o.s.ř. bez aplikačního významu. Takový závěr však nemá přímou oporu v obsahu právního předpisu. Zejména v případě možnosti uvádění nových skutečností dle § 205a odst. 1 pís. e) o.s.ř. by ust. § 118b odst. 1,2 o.s.ř. rázem pro předmětné řízení bylo ustanovením obsoletním.

Je zjevné, že tyto problematické závěry ve vztahu k tvrzením a důkazům přednášeným účastníky řízení navíc neřeší to, zda odvolací soud v rámci projednání a rozhodnutí věci je oprávněn přihlížet ke skutečnostem, které

---

²⁴ K tomu srov. rozhodnutí NS ČR sp.zn. 28 Cdo 3007/2009, případně rozhodnutí NS ČR 21 Cdo 2604/2009

vyšly v řízení najevo v rámci odvolacího řízení. Zda je oprávněn provádět důkazy dle § 120 odst. 3 o.s.ř. i v rámci odvolacího řízení, a to právě za situace, kdy by de lege lata bylo možno uvádět nové skutečnosti a důkazy pod ust. § 205a odst. 1 pís. d) a e) o.s.ř. uplatnit. Naznačený problém judikatorně doposud řešen není. Je otázkou, zda jej vůbec lze uspokojivě tímto způsobem vyřešit. Zda cestou výkladu normy veřejného práva řešit tuto zákonodárcem vytvořenou nedokonalost práva.

Pro úplnost se dodává, že provádění důkazů dle § 120 odst. 3 o.s.ř., jichž potřeba provedení vyšla v řízení najevo z tvrzení uváděných v rozporu s ust. § 205a o.s.ř. platí, že takový důkaz být proveden nesmí.²⁵ Pro odvolací řízení dále NS ČR dovedil, že v případě odlišného hodnocení zjištěného skutkového stavu v důsledku aplikace ust. § 3 odst. 1 o.z., je soud odvolací povinen rozhodnutí soudu první instance zrušit, jinak by svým postupem odňal účastníku jednu instanci soudního řízení a porušil by tak zásadu dvojinstančnosti soudního rozhodování.²⁶

V rámci dovolacího řízení nemohou být uplatněny nové skutečnosti a důkazy dle § 241a odst. 4 o.s.ř. tedy ani soud není oprávněn vnášet do řízení nové skutečnosti a důkazy v rámci daného kasačního systému. Nicméně jak bylo uvedeno v úvodu tohoto příspěvku, případná aplikace ust. § 3 odst. 1 o.z. je věcí právního posouzení zjištěného skutkového stavu. Je otázka souladu jednání, resp. výkonu práva otázkou zásadního právního významu, která umožňuje přezkum v rámci dovolacího řízení.

NS ČR ve svém rozhodnutí sp.zn. 28 Cdo 2160/2007 dospěl k závěru, že oprávnění aplikovat ustanovení § 3 odst. 1 o.z. o zákazu výkonu práva v rozporu s dobrými mravy (respektive přezkum správnosti jeho aplikace) by mělo náležet převažující měrou soudům nižších instancí, že dovolací soud by měl tuto právní otázku učinit předmětem svého přezkumu jen v případě zjevné nepřiměřenosti relevantních úvah soudů v nalézacím řízení.

Podle závěrů rozhodnutí NS ČR sp.zn. 33 Odo 1320/2005 právní otázka může být předmětem dovolacího přezkumu pouze, zpochybnil-li dovolatel řešení, která ve vztahu k nim zaujal odvolací soud, pokud však dovolatel neuvedl žádné konkrétní výhrady, jimiž by zpochybnil správnost závěru odvolacího soudu o aplikovatelnosti § 3 odst. 1 o.z., nelze dospět k závěru o přípustnosti dovolání dle § 237 odst. 1 pís. c) o.s.ř., případně danosti dovolacího důvodu dle § 241a odst. 2 pís. b) o.s.ř. V rozhodnutí sp.zn. 26 Cdo 2682/2007 pak NS ČR uzavřel, že nemůže být přihlédnuto ani k okolnostem uplatněným dovolacími důvody podle § 241a odst. 3 o. s. ř. při posouzení, zda je dovolání přípustné podle ustanovení § 237 odst. 1 písm. c) o.s.ř.

---

²⁵ Rozhodnutí NS ČR sp.zn. 21 Cdo 4841/2007

²⁶ Rozhodnutí NS ČR sp.zn. 32 Odo 62/2004

IV. Závěr.

Interpretace i aplikace ust. § 3 odst. 1 o.z. má svá úskalí, spočívající nikoli v neurčitěm obsahu tohoto pojmu *de lege lata*, ale právě v nejednotnosti nazírání na obsah tohoto pojmu. Tato úskalí hmotněprávní povahy nejsou jediná. Procesněprávní úskalí spočívající v interpretaci a aplikaci tohoto ustanovení v rámci civilního soudního řízení, v řízeních neuvedených v ust. 120 odst. 2 o.s.ř. jsou neméně závažná.

V důsledku zákonné koncentrace řízení v řízení před soudem prvního stupně je výrazně omezena doba, po kterou mohou být uplatňovány nové skutečnosti a nové důkazy. Toto omezení váže nejen účastníky řízení, ale i soud. Z judikatury tak jak byla prezentována v průběhu tohoto textu se podává nejednoznační přístup k tomu, jak zásadní má být role soudu při zjišťování skutkových okolností rozhodných pro aplikaci ust. § 3 odst. 1 o.z. Zda uplatňování těchto skutečností musí vzejít v celé své šíři z iniciativy procesní strany, která se aplikace tohoto ustanovení dovolává, zda postačuje toliko počáteční impuls od této procesní strany a zbývající vyšetření je pak věcí procesního soudu, nebo zda nalézací soud má bez dalšího v každém prohlášení účastníka řízení, které se týká jeho sociální situace vidět implicitě skrytý impuls pro šetření okolností rozhodných pro aplikaci ust. § 3 odst. 1 o.z.

V rámci řízení neuvedených v ust. § 120 odst. 2 o.s.ř., a zde si nelze odpustit onu zkratku, tedy v řízení sporných, by měla cele odpovědnost za zjištění skutkového stavu ležet na stranách sporu, resp. na sporné straně, která se aplikace ust. § 3 odst. 1 o.z. ve sporu dovolává. Iniciativa ohledně uplatnění námítky rozporu výkonu práva s dobrými mravy ve skutkové rovině by měla jednoznačně vyjít od strany sporu. S touto procesní odpovědností procesní strany by pak měla korespondovat povinnost soudu dle § 118a odst. 1, 3 o.s.ř. V takovém případě pak je na místě limitovat možnost uplatnění skutečností rozhodných a důkazů k jejich prokázání koncentrací řízení v současné podobě.

Má-li však procesní soud být sám zodpovědný za vyšetření toho, zda je dán důvod pro aplikaci ust. § 3 odst. 1 o.z., pak je namístě změna stávající úpravy ust. § 118b odst. 1, 2 o.s.ř. tak, aby přibyla další výjimka ze zákonné koncentrace řízení pro provádění důkazů z iniciativy soudu dle § 120 odst. 3 o.s.ř. ve vztahu k zákonem taxativně vymezeným okolnostem; mezi nimi i okolnostmi rozhodnými dle § 3 odst. 1 o.z.

Zcela nevhodnou se jeví stávající procesněprávní úprava odvolacího řízení v části upravující možnost uplatňovat nové skutečnosti a důkazy v rámci odvolacího řízení – ust. § 205a odst. 1 o.s.ř. Současný stav, jak byl výše popsán, s možností dvojí interpretace týchž zákonných ustanovení významnou měrou narušuje právní jistotou a legitimní očekávání účastníků řízení ve vztahu k postupu soudu v rámci nalézacího řízení, které od svého zahájení do okamžiku pravomocného skončení tvoří jediný celek.

Posouzení, zda je namístě aplikovat ust. § 3 odst. 1 o.z. je otázkou právní. Nicméně natolik zásadní, že při takto neurčitěm vymezení toho, zda a za jakých podmínek lze v rámci odvolacího řízení uplatňovat nové skutečnosti a důkazy ve vztahu k prokázání existence rozporu výkonu práva s dobrými mravy, je právní jistota výrazně narušena. Jediná změna doposud zjištěného skutkového stavu, v důsledku jediné nově uplatněné skutečnosti, případně jediného důkazu, může zcela změnit výslednou právní úvahu o tom, zda právo je, či není vykonáváno v rozporu s dobrými mravy.

Řízení sporné je ovládáno mimo jiné zásadou dispoziční a projednací, což znamená, že jediné účastník řízení je ten, který soudu přednáší pro věc rozhodné skutečnosti a musí být zcela v jeho dispozici dovolat se rozporu práva vykonávaného proti němu v rámci řízení protistranou. Nikoli v rovině právní, samozřejmě v rovině skutkové. Prvotní iniciativa v tomto směru musí vycházet z vůle tohoto účastníka, nemůže mu být kýmkoli oktrojována. Důvody pro to, zda takovou námitku uplatní, či neuplatní totiž mohou mít různé pohnutky a ve svém důsledku může být aplikace ust. 3 odst. 1 o.z. ve prospěch účastníka řízení v rámci jednoho sporu, v jeho neprospěch v rámci jeho právních jednání, či soudních řízení dalších. Proto by neměl být účastníku řízení postup dle § 3 odst. 1 o.z. žádným způsobem oktrojován. Jistou paralelu lze shledat s uplatňováním námítky promlčení v rámci civilního soudního řízení.

Tato úvaha by rovněž neměla vzbudit jakoukoli obavu z toho, že v rámci civilního soudního řízení budou vykonávány smlouvy rozporné s dobrými mravy. Aplikace ust. § 3 odst. 1 o.z. totiž předpokládá v případě závazkového právního vztahu existenci platné smlouvy (a to i z pohledu ust. § 39 o.z.), z níž je plnění u soudu vymáháno. V případě absolutních práv pak jednoznačnou odpověď dávají v textu citovaná rozhodnutí Ústavního soudu ČR.

V. Seznam literatury.

Fiala, J., Kindl, M. a kol.: *Občanské právo hmotné*, 2. vyd., Plzeň, A.Čeněk, 650 stran, ISBN: 978-80-7380-228-8

Hurdík, J.: *Zásady soukromého práva*. Brno: Masarykova univerzita 1998, 168 stran, ISBN: 80-210-2001-6.

Hurdík, J., Lavický, P.: *Systém zásad soukromého práva*, Brno, Masarykova univerzita, 2010, 198 stran, ISBN: 978-80-210-5063-1

Knapp, V: *Teorie práva*, Praha, C.H.Beck, 1995, 247 stran, ISBN: 80-7179-028-1

Kubeš, V: *Smlouvy proti dobrým mravům*, Brno-Praha: Orbis, 1933, 316 stran

rozhodnutí NS ČR sp.zn.: 21 Cdo 486/2002, 28 Cdo 4386/2008, 3 Cdon 69/96, 33 Odo 333/2005, 30 Cdo 664/2002, 25 Cdo 200/2008, 26 Cdo 1743/2007, 28 Cdo 4092/2008, 22 Cdo 432/2002, 22 Cdo 1567/2004, 29 Odo 756/2005, 28 Cdo 693/2006, 26 Cdo 2858/20002, 28 Cdo 5344/2007, 22 Cdo 1917/2004, 22 Cdo 2335/2006, 28 Cdo 2700/2007, 2 Cdon 473/96, 26 Cdo 2909/2010, 21 Cdo 633/2002, 29 Odo 1538/2006, 28 Cdo 3007/2009, 21 Cdo 2604/2009, 21 Cdo 4841/2007, 32 Odo 62/2004, 28 Cdo 2160/2007, 33 Odo 1320/2005, 26 Cdo 2682/2007, dostupna v databázi www.nsoud.cz

rozhodnutí ÚS ČR sp.zn.: II. ÚS 190/94, II.ÚS 249/97, I. ÚS 528/99, III. ÚS 649/05, I. ÚS 601/02, dostupna v databázi <http://nalus.usoud.cz>

rozhodnutí KS Brno sp.zn. 15Co 137/1993

Konтакт:

ingird.kovarovakochova@osoud.olc.justice.cz